

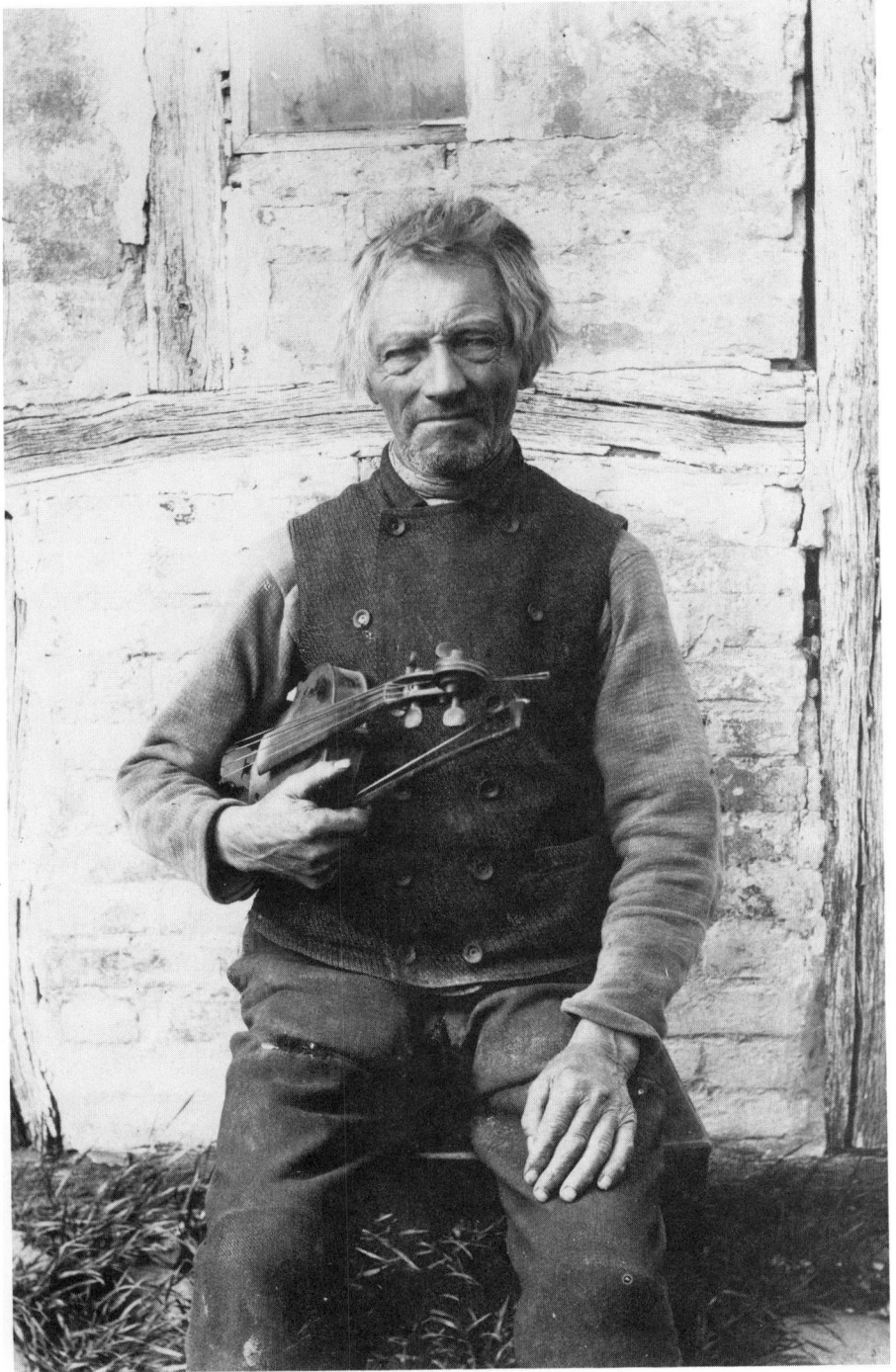
Fotografiet i folkemindeforskningen (1839–1950)

Af Gustav Henningsen

Dansk Folkemindesamling og fotografiet

Mens folkemindeforskningen tog fonografen og senere båndoptageren til sig straks efter deres fremkomst herhjemme, var den længe om at opdage, hvad fotografiet kunne bruges til. Opfindelsen af fotografiet for hundrede og halvtreds år siden faldt nogenlunde sammen med, at man begyndte den systematiske indsamling af folkeminder. En af pionererne i dette arbejde var Svend Grundtvig, som både i 1843 og 1854 udsendte sine opråb til danskerne om at hjælpe ham med at optegne vore folkeviser og, senere, alle arter af mundtlige overleveringer. Men der skulle gå halvtreds år, før fotografiet blev taget i brug som dokumentationsmiddel. Det skete sommeren 1895, da Evald Tang Kristensen rejste rundt med fotografen Peter Olsen fra Hadsten. Erik Høvring har i genudgivelsen af *Gamle Kildevæld* udførligt beskrevet, hvorledes dette fotografiske dokumentationsprojekt blev realiseret i nært samarbejde med folkemindeforskeren Axel Olrik, som også personligt kom til at stå for en del af finansieringen, efter at der var kommet afslag på en ansøgning om fondsstøtte. Den manglende støtte var også grunden til, at planerne om yderligere fotorejser blev opgivet (Høvring Pedersen 1981:16). Om den første sommers optagelser, som nu findes i Dansk Folkemindesamling, er der kun at sige, at de ikke blot i dansk, men også i international sammenhæng må betegnes som enestående. Fotograferingen af Tang Kristensens meddelere i arbejdstøjet og med deres redskaber i hånden er ikke blot, som det var hensigten, blevet en portrætsamling af hans »gamle kildevæld«; disse fattige visesangere og eventyrtællere er samtidig et vidnesbyrd om, hvorledes almindelige danskere i forrige århundrede så ud, når de ikke var hos fotografen.

Evald Tang Kristensens brug af fotografiet som dokumentation var dog en enlig svale i dansk folkemindeforskning. Vi skal helt frem til 1909, før vi støder på et lignende projekt, og da var det igen Axel Olrik,

der stod bag. Året i forvejen havde han i sit manifest for Dansk Folke-mindesamling begejstret skrevet om billedets og fotograferingens plads i dokumentationsarbejdet:

Men det er ikke bare beskrivelsen af det svundne, vi skal ha; det er også billedet, – hvor det er muligt: helligkilden og ønskevisten, kludetræet som de syge krøb igennem; desuden den naturverden som har været bestemmende for folkets tro, og de mindesmærker hvorom der meldes i dets sagn. Men vi bør også gemme hele daglig-livets verden i billeder, så godt det lar sig gøre... Med nutidens lette adgang til fotografi og under samarbejde med alle de interesserede kræfter kan der gøres et arbejde, der får betydning for mindeforsk-ningen og langt videre omkring (Olrik 1908:13–15).

Allerede i den af Olrik skabte arkivstruktur fra 1906 indgik »folkelivs-billeder« i en række systematiske og geografisk ordnede samlinger. Hertil kom efterhånden en række større og mindre fotosamlinger, som institutionen fik overdraget af private, og som vi nedenfor skal vende tilbage til. Frem til midten af tyverne indgik fotografering som et nat-urligt led i institutionens dokumentationsarbejde. Men herefter var

1. Spillemanden og eventyrfortælleren Anders Jørgensen Sams var en af de første, som blev fotograferet af Peter Olsen i 1895 (bnr. 74a). Om sidstnævnte fortæller Evald Tang Kristensen: »Der boede i Hadsten en dygtig fotograf, P. Olsen, som godt ville tage sig det hverv på at rejse om-kring med mig og fotograferere de gamle mennesker... Vi ordnede det nu sådan, at disse rejser blev lagt i fem ture, og imellem dem var vi så hjem-me en kort tid... Jeg holdt stærkt på, at folkene skulle være i deres dagli-ge tøj, akkurat sådan som de havde siddet og sunget og fortalt for mig. Enkelte ville først pynte sig lidt, men det forbød jeg dem. Fotografen mente, inden vi begyndte, at flere måske ville undslå sig, men det var der slet ikke tale om; de ville hellere end gerne, og jeg lovede bagefter at sen-de dem et billede, hvad jeg da også holdt... Fotografen havde meget at bære, da han skulle slæbe mange plader med sig, men han var ret udhol-dende og en dygtig fodgænger... Jeg hjalp til at bære sagerne,... havde vel overlagt, hvordan turen skulle ordnes og viste hele tiden vej...« Den første tur går til Djursland, hvor de overnatter hos provsten i Torsager og næste dag går ned til landsbyen Rostved og får Anders Jørgensen Sams fotograferet. »Det var et særlig godt billede, vi fik af ham, og så tog vi hjem,« slutter Tang Kristensen brat (Minder og Oplevelser IV:71 f.).

der en lang pause. Først med den intensive indsamling i tresserne blev fotografiet taget i brug igen, og det var karakteristisk nok også først nu, at Folkemindesamlingen fik indrettet et billedarkiv. Indtil da havde fotografier og negativer, ja selv de uerstattelige glasplader, stået på hyl-derne mellem de øvrige arkivalier. Til trods for denne uhensigtsmæssige opbevaring er der ikke konstateret skader på de ca. 5000 gamle foto-grafier, som siden 1965 er blevet udskilt af samlingerne og overført til det nye billedarkiv.

I en redegørelse for fotografiets betydning for vor hjemlige folke-mindeforskning må Dansk Folkemindesamling være det naturlige ud-gangspunkt: så godt som alle ældre optagelser af denne genre er havnet her. Dernæst skal vi se på folkemindebilleder i Dansk Folkemuseum (Nationalmuseets 3. afd.) og andre offentlige samlinger og til af-slutning komme ind på de professionelle fotografers optagelser. Over-sigten begrænser sig til perioden før 1950 og gør ikke krav på fuldstæn-dighed: Det ville være halsløs gerning i en tid, hvor de offentlige billedsamlinger i stor udstrækning er ved at blive sat på edb. Men hvad gør man ikke i anledning af et jubilæum!

Kredsen omkring Folkemindesamlingen

Højtærede hr. Doktor.

Mange tak for brevet. Jeg skal nok søge så vidt muligt at udføre de mig pålagte hverv. Torsdag formiddag går turen for sig. Jeg har været på et par prøveekskursioner, som gav ret pænt udbytte. Apparatet virker fortrinligt, hoslagt sender jeg et prøvebillede, jeg tog forleden, men naturligvis er det sjældent, at billederne kan blive så gode, idet lysforholdene ret ofte er vanskelige... (DFS 1906/134: Bang).

Sådan skrev stud. mag. Thomas Bang den 13. juli 1909 til Axel Olrik, inden han drog afsted til Nordvestsjælland med 30 kroner i rejseun-derstøttelse. Allerede samme år hedder det i en rapport fra den ny-oprettede forening »Danmarks Folkeminder«: »Thomas Bang ... har i sommer gennemvandret Holbæk amt for at skrive op og for at fotogra-ferer helligkilder og stene til Dansk Folkemindesamling (Thuren 1909:6).« Helt frem til 1915 berejste den unge historiker, som desværre allerede døde i 1920, landet for Dansk Folkemindesamling og registre-rede og fotograferede kilder, træer, sten og høje, hvortil der var knyttet tro, skik eller mundtlig overlevering.

Det samme motivvalg går igen hos de andre af Folkemindesamlin-gens fotograferende medarbejdere og hos den aktive kreds af indsam-

lere og forfattere i Foreningen Danmarks Folkeminder. Alle holder de sig til, hvad man kaldte de jordfaste folkeminder – selv om repertoiret efterhånden bliver udvidet med majbænke og midsommertræer. Det gælder både H. Grüner-Nielsen (assistent ved DFS fra 1906 og fra 1915 arkivar), forfatteren Thorkild Gravlund, navneforskeren Gunnar Knudsen og Sorølektoren Henrik Ussing, som alle lod deres billeder indgå i Folkemindesamlingen. Selv hos konservator H. P. Hansen, hvis fotografier for størstedelen findes på Herning Museum, møder vi den samme indstilling – i hvert fald når det gælder folkemindemotiverne. Skulle det ikke have været muligt at fotografere de signe- og maneritueler, som han beskrev i sit værk om kloge folk i Vestjylland? Helt op til midten af vort århundrede levede der mennesker, som var kyndige i disse ting og kunne vise, hvordan man gjorde. Men H. P. Hansen holder sig til de magiske genstande og fotograferer en enkelt gang hånden på en mand, der i sin tid var blevet heldigt opereret af Laust Glavind.

De eneste undtagelser fra denne genstandsfiksering er museumsmanden Kai Uldall, fotografen Søren Bay og folkemindesamleren Søren Lolk, hvis fotografier findes på henholdsvis Dansk Folkemuseum, Dragsholm lokalhistoriske Samling og Tåsinge Museum. Den mest autentisk arbejdende er Uldall, som vi skal vende tilbage til i et følgende afsnit. Mere problematiske er Lolk (jf. Jensen 1986) og Bay (jf. Christmas Møller & Kragelund 1974) med deres fotografering af dagliglivssituationer, som ofte var stærkt iscenesatte, og – for Bays vedkommende – undertiden rene museumsrekonstruktioner. Det er imidlertid altid disse tre, som må holde for, når man i Danmarks Folkeminders imponerende skriftserie fra denne periode bringer fotografier af andet end jordfaste motiver.

Foreningen Danmarks Folkeminders bestyrelse må have været opmærksom på denne skævhed, da den i 1926 på opfordring af et medlem udskrev en »amatørfotografikonkurrence« blandt foreningens medlemmer. Resultatet var 233 fotografier, som blev overdraget til Dansk Folkemindesamling. Vinderen af førstepræmien på 100 kroner var malerinden Andrea E. Sørensen i Lille Ganløse ved Holbæk. Hun indsendte 68 fotografier ledsaget af meget udførlige oplysninger. Som noget nyt i motivvalget finder vi mange typiske hverdagssituationer: for eksempel fattige koner og børn, der samler aks på en ophøstet mark. Andenpræmien på 75 kr. gik til højskolelærer Olaf Andersen i Tommerup på Fyn. Han havde i højere grad end Andrea E. Sørensen bidraget med folkemindebilleder i egentlig forstand, blandt andet fotografiet »Vinterbebudere. Tiggersker ind under jul« taget i 1903 i Melle-

2. Omkring 1890 tog landsbyfotografen Lars Peter Knudsen dette billede af »Kikke-Karoline« i Alstrup i det vestlige Vendsyssel (bnr. 10153). Hendes rigtige navn var Karoline Christine Petersdatter (f. 1832). To lokalhistorikere hævder, at det er hende, som forfatteren Thomas Olesen Løkken, der voksede op hos sin bedstemoder i samme landsby, har portrætteret i romanen Poul Dam (1925): »Hun var et højt ranglet kvindfolk, hvis krop var

bygget ud med tøj. Hun boede i et lille hus i Udflytterne og gik på arbejde året rundt, men kun når hun trængte til det. Ellers drak hun og drev omkring på gårdene og bragte historier og nyheder rundt til alle. Folk sørgede for at få deres børn af vejen, når hun var i anmarch. Hun var en sikker gæst, hvor der var bryllup eller begravelse, og man sagde, hun sultede sig en uge før et sådant besøg.« (Her citeret efter Føns & Skjødsholm 1975:16 f.).

rup sogn. Bedømmelsesudvalget bestod af Grüner-Nielsen, arkitekt H. Zangenberg og kunstfotograf I. C. Stochholm.

Fotoreportager i egentlig forstand finder vi ikke i Folkemindesamlingens billedarkiv fra denne tid. Vi skal helt op til slutningen af trediveerne og begyndelsen af fyrerne for at finde eksempler på festskikke, som er gennemfotograferet fra ende til anden. Optagelserne stammer i begge tilfælde fra Fanefjord på Møn, hvor gårdejer Harald Jensen fra

3. Gårdmand Peder Kristensen Jensen (1843–1917) i Gårdsted, Lime sogn, fotograferet 1911 af Niels Sørensen med sin skalmeje (bnr. 466). Han var den sidste i Salling, der spillede på dette gammeldags og meget sjældne folkemusikinstrument. Der er på europæiske museer kun bevaret 16 skalmejer; de 13 findes på danske museer, og af disse vides 8 med sikkerhed at være fremstillet af denne mand (jf. Niels Sørensens nekrolog over ham i Skive Folkeblad 14.9.1917 og Müller 1973).

Dame lavede en stor fotoreportage om sommer-i-by-optog 1938 og om fastelavnsridning 1945.

Indgåede fotografisamlinger

Et særligt kapitel udgør de private fotografisamlinger, som i tidens løb er blevet skænket til Dansk Folkemindesamling, og som vi her skal omtale i kronologisk orden. Den ældste er Evald Tang Kristensens omfattende 226 glasplader. Lidt over halvdelen er meddelerportrætter, for størstedelen negativerne til Peter Olsens tidligere nævnte optagelser fra 1895 (billednummer 1–116; jf. Høvring Pedersen 1981). Resten er privatfotos. Bortset fra et par meddelerbilleder ses den store folkemindesamler ikke selv at have brugt fotografiet i sin indsamling.

Fra nogenlunde samme periode stammer en samling fotografier af landsbyfolk i Hvetbo herred ved Brønderslev. De er optaget af husmanden, amatørfotografen, kunstmaleren og tusindkunstneren Lars Peter Knudsen (1835–1908), som en gang i 1880'erne fik anskaffet sig et kamera (Føns & Skjødsholm 1975; Marlo 1984). Optagelserne viser Knudsens naturtalent for portrætfotografering, og der er ligesom hos Peter Olsen tale om fattige danskere fotograferet i deres barske hverdag. Blandt glaspladerne, som i 1987 blev skænket til Folkemindesamlingen af bogbinderparret Poul og Gudrun Marlo, finder vi et helt autentisk folkemindebillede: En fattig kone lagt på strå i sin stue som det var skik inden begravelsen. Det er fotografens egen moder, som døde den 14. maj 1892 (bnr. 10142–10186; DFS 1987/7).

Fra 1904 til omkring 1920 indsendte sigøjnerforskeren og amatørfotografen Johan Miskow (1862–1947) optegnelser, udklip og fotografier til Folkemindesamlingen. Billederne, som er af fremragende kvalitet, er et enestående dokumentationsmateriale om cirkusfamilier og andre farende folks hverdag i et ugæstfrit Danmark, hvor myndighederne konstant var på nakken af dem, og de måtte finde sig i mere eller mindre vilkårlige udvisninger (bnr. 3850–3914; DFS 1906/51).

I 1920 indgik en fin samling folkelivsbilleder fra Salling og Fur optaget af træhandler Niels Sørensen (1863–1919) i Lem. Han var medlem af Foreningen og havde i sine sidste år været særdeles aktiv som folkemindesamler og lokalhistoriker. Sørensen portrætterer folk i hverdagstøjet, undertiden i færd med forskellige sysler som knipling, kærnen og forskelligt garnarbejde (for kvindernes vedkommende) samt kurvefletning, valkning og brølægning (for mændenes). Han fotograferer også kludesamlere, tiggersker og omvandrende handelsmænd. Desuden bygninger, interiører og arbejdsprocesser inde og ude. Hvad der gør denne samling specielt værdifuld, er at fotograferingen er sket sideløbende med Sørensens optegnerarbejde. En sådan dokumentationstæthed er sjældnen, og man kan spekulere over, om der her ikke gemmer sig materiale til en spændende publikation. Af folkemindebilleder i snæver forstand har Sørensen fotograferet fire spillemænd med deres instrumenter: violin, klarinet og skalmeje (DFS 1920/1–4, bnr. 374–499; jf. Aakjær 1919).

I 1924 skænkede kunstfotografen og forlæggeren I. C. Stochholm (1850–1931) sine »Typer og Folkelivsbilleder« til Dansk Folkemindesamling. Fotografierne er for en stor del gengivet i billedværket *Det som forsvinder. Typer, Erhverv og Folkeliv* fra 1923 eller *Minder fra det gamle Land*, som titlen lød på den let omarbejdede andenudgave fra 1924. De ældste fotografier stammer fra den tyske naturfilosof og ma-

4. »Rugårds 'heksedam', hvor Jørgen Arenfeldt 'svømmede' heksene,« er Achton Friis' titel på dette fotografi fra 1930 (bnr. 6626). »Nu er dammen et billede på fred og idyl; gæs og ænder og ingen hekse svømmer rundt på den grønne vandflade, som er omkranset af mægtige træer,« skriver han i *De Jyders Land* (bd. 1, s. 280).

tematiker Arthur Vianna de Lima, som i 1889 var sommergæst i Hornbæk og her foretog indendørsoptagelser af piger og drenge i en skoletime og udendørsoptagelser af fiskere (jf. Varnild 1989:187). Stochholms egne billeder er præget af en parole i tiden om, at man skal fotografere folketyper, dvs. anonyme repræsentanter for den ene eller den anden befolkningsgruppe (jf. Stochholm 1919; Bente 1919; Buergel Goodwin 1919). Dette er baggrunden for de titler, som han giver sine billeder: »Gammel skomager«, »Gammel smed«, »Rebslageren ved Østervold«, »Lille nyboderpige«, »Storebæltsfiskere«, »Konfirmandtyper fra slutningen af forrige århundrede«. Sidstnævnte er et af de få folkemindebilleder i Stochholms samling. Herudover er der optagelser af kildekonen i Frederiksdal, af katten af tønden til hest i Store Magleby og til søs i Dragør havn (bnr. 3941–4146, 9201; tidligere DFS 1922/4).

I 1929 indgik en stor samling fotografier fra tegneren og forfatteren Achton Friis (1871–1939) optaget somrene 1921–24, under indsamling af materiale til trebindsværket *De Danskes Øer* (Kbh. 1926–28). Da

han nogle år efter havde udsendt *De Jyders Land* (Kbh. 1932–33) og *Danmarks Store Øer* (Kbh. 1936–37) indgik også optagelserne til disse værker. I alt rummer samlingen henved tre tusind negativer (bnr. 5808–8093). Fotografierne er næsten alle af god kvalitet, og der er mange fremragende billeder, som aldrig er blevet offentliggjort. I sin helhed udgør denne samling et enestående dokument om det danske kulturlandskab i tyverne og trediverne. Utallige af de gårde, landsby-partier og udsigter, som Achton Friis fotograferede, er nu enten forsvundet eller forandret til det ukendelige. Af egentlige folkemindebilleder er der dog ikke mange: som sine samtidige fotograferer han helligkilder, træer, sten og kors – de jordfaste motiver og dermed basta. Men personer forekommer i det hele taget sjældent på Achton Friis' billeder. Som en Palle-alene-i-Verden fotograferer han sig gennem det danske land, og når han af og til møder et menneske, bliver vedkommende straks bestemt efter sin race: »Frk. Ritta Andersen. Bogense hotel. Født i Odense. Ret typisk fynsk pige; meget lys. 19 Aar«, »Frk. Caroline Hansen, Nørre Alslev. Meget mørk, fremmedartet type, gullig hudfarve«, »Frk. G. Grønborg fra Lolland... Mørk type, men nordisk (overvejende) med præg af middelhavsrace« (DFS 1929/162 IV). Det var sidste mode i udforskningen af vor hjemlige folkekultur. (Ingen kunne jo vide, hvad den slags uskyldige, pseudovidenskabelige betragtninger var ved at udvikle sig til andre steder.)

Folkemindebilleder i andre samlinger

På Nationalmuseet, specielt Dansk Folkemuseum (Nationalmuseets 3. afd.) findes meget betydelige samlinger, ikke blot folkelivsfotografier, dvs. billeder med tilknytning til den materielle folkekultur, men også hvad der i snævrere forstand kan kaldes folkemindefotografier. De emneordede grupper til belysning af danske og udenlandske festskikke supplerer således i flere henseender, hvad man har på Folkemindesamlingen. Det skyldes først og fremmest den energiske indsats fra museumsinspektør Kai Uldall (1890–1989), som tidligt kom i gang med både at filme og fotograferede de danske festskikke. Uldalls film er der allerede skrevet om (Yde-Andersen 1960), mindre kendt er det, at han også *fotograferede* skikkene og ofte gjorde det i reportageform. Ved at blade i Dansk Folkemuseums billedarkiv opdager man, at der er tale om et femogtyveårigt indsamlingsprojekt. Festskikke kan man nu en gang ikke fotograferer når som helst: de må tages, når lejligheden byder sig. I midten af tyverne efterlyste Uldall oplysninger om, hvor man endnu holdt fast ved de gamle skikke i forbindelse med årsfester-

ne (Uldall 1928), og så gik han ellers i gang med at få lavet de nødvendige film- og fotooptagelser: 1927 fotograferer han sankthansaften i Toreby på Lolland, hvordan kransene bindes på den »midsommerkrone«, som hvert år anbringes i toppen af byens midsommertræ. I 1929 rejser han til Sønderjylland for at lave optagelser fra »æ midsommerkost« dvs. dansen omkring midsommertræet i Sæd ved Tønder. 1930 er han på Samsø for at tage billeder af sommer-i-by-optøget og pyntningen af »favnen«, som bruges til dette formål, og samme år er han også på Mors for at tage billeder af en sankthansskik med majgreve og sommer i-by-optog. I 1931 laver han fotoreportage på Strynø om børnenes skærtorsdagsskik: De drager til stranden med store halm-bundter og en gryde til at koge æg i. Mens drengene koger æggene, leger pigerne. De kogte æg deles ud, og man kaster dem op i luften, inden de spises under et fælles måltid. Bagefter går børnene i samlet trop til byen, hvor de leger og danser om majstangen til mørkets frembrud. Samme år til pinse er Uldall i Skørping i Himmerland for at lave reportage om børnene, der henter majløv hjem fra skoven pinseaften og bagefter pynter deres »majbøg« (et kolossalt kors med grønne grene og dannebrogssflag), som rejses hjemme i landsbyen. Til sankthans kører han rundt i Nordsjælland og fotograferer et stort antal bål og blus. I 1932 finder vi ham ved fastelavnsridning i Store Magleby på Amager, og torsdagen før har han været i Hundige for at fotografere drengenes indsamling af æg og penge til deres fastelavnsgilde. Påske samme år drager han til Langeland, hvor han i Humle sogn optager børnenes skik med at gemme påskeæg og de voksnes skærtorsdagsskik med at plukke de såkaldte ni slags kål (det sidste synes dog at være en rekonstruktion). Første påskedag er han i Lindelse for at fotografere en ægkogning ved stranden svarende til Strynøskikken, og hen på sommeren er han igen på Langeland, denne gang for at optage høstskikkene på en stor, gammeldags bondegård i Illebølle. 1933 går rejsen til Tise i Vendsyssel for at rekonstruere en hyrdeskik med pyntning af den såkaldte »sankthansko«. Han optager også, hvordan koens krans bagefter lægges op på taget over stalddøren. Skikken var nu ikke længere i brug, men folk kunne stadig huske, hvordan man gjorde. I 1936 besøger han herregården Ørbækklunde på Fyn for at fotografere, hvordan herskabet »trinter« påskeæg i spisestuen. 1947 er han i Svaneke for at overvære festen ved den såkaldte »sankthanskilde« og fotografere børnenes små blomsterarrangementer af samme navn. Så sent som 1952 er Uldall i Himmerland for at fotografere, hvordan børnene i Helberskov pynter deres majbøg til pinse. Fotografierne af disse festsikke blev gengivet mange forskellige steder, både i egne og i andres publikationer. På det 15. nor-

diske folkelivs- og folkemindeforsker møde i Ålborg 1961 sammenfattede Uldall resultaterne af sit mangeårige arbejde i et teoretisk indlæg om folkefesternes katolske grundlag (Uldall 1963).

Ud over Uldalls reportager har Nationalmuseet et par reportager indsendt af amatørfotografer. Det drejer sig om billedserier om henholdsvis fastelavnsbådeoptog i Århus 1931 og 1932, sankthansblus med udstoppet heks sammesteds 1934, og fastelavnsdrenge i Greve 1943. Men ellers er situationen den samme som på Folkemindesamlingen. Bortset fra Uldall var der ingen, som fotograferede levende folkemindedemotiver. Ligesom på Folkemindesamlingen var det først noget, der kom til med den næste generation.

Hvor meget der findes af folkemindefotografier i andre samlinger er vanskeligt at få overblik over. Mulighedernes mangfoldighed fremgår ikke helt klart af Hans Berggrens *Billedsøgning. Hvor finder jeg billedet? Eksempler på private og offentlige samlinger* (Kbh. 1986). Denne publikation er resultatet af en landsomfattende rundspørge og under den lidt for beskedne titel tegnes profiler af intet mindre end 154 offentlige eller private billedsamlinger. I bogens register henvises der dog kun til tre institutioner, hvor der kan findes folkemindebilleder: Det kgl. Bibliotek, Dansk Folkemindesamling og Nationalmuseet (s. 55, stikordet »Folkeliv- og folketyper«). Men læser man fortegnelsen igennem med folkløriske briller, får man hurtigt mistanke om, at der desuden må findes sådanne billeder i følgende samlinger (numrene i parentes refererer til Berggren): Arbejdermuseet (3), Bornholms Museum (9), Anders Enevigs cirkushistoriske studiesamling (17), Dansk Landbrugsmuseum (30), Fiskeri- og Søfartsmuseet (56), Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg (67), Vendsyssel historiske Museum (71), Historiske samlinger for Sønderjylland (72), Møntergården i Odense (80), Københavns Bymuseum (82), Institut for Dansk Dialektforskning (87) og Medicin-Historisk Museum (90), begge ved Københavns Universitet, Købstadsmuseet »Den gamle By« (91), Lolland-Falsters Stiftsmuseum (100), Skive Museum (136). Man kan fortsætte med fortegnelsens lange række lokalhistoriske arkiver, som i deres indsamling af privatfotos og i deres sikring af gamle fotografarkiver også må forventes at indeholde folkemindebilleder. Hertil kommer et betydeligt antal kulturhistoriske billedsamlinger, som ikke er kommet med i den første udgave, men forhåbentlig er samlet op i den reviderede udgave, som er under trykning (Berggren 1990).

Om størstedelen af de her opregnede billedarkiver gælder, at de med hensyn til dokumentationen af folkeminder kan betegnes som »passive« samlinger. Fotograferne vil, hvad enten de har været amatører el-

ler professionelle, normalt have været ude i et ganske andet ærinde end at fotografere folkeminder. Det var kun på Nationalmuseet og i kredsen omkring Folkemindesamlingen, at man kunne komme på en sådan tanke.

Fotografernes folkemindebilleder

Man kan ærgre sig lidt over alt det, som folkemindeforskerne med undtagelse af Uldall ikke fik taget sig sammen til at fotografere før i halvtredserne. Men heldigvis blev nogle af de motiver, som man var så længe om at få øje på, fanget ind af de professionelle fotografer. Der var forskellige anledninger til disse optagelser og de varierede også efter hvilke »folkeminder«, det drejede sig om – selv om dette var det sidste ord, man ville finde på at bruge i disse sammenhæng. Mange festskikke blev fotograferet med henblik på de så populære postkortserier, som der kunne tjenes gode penge på, og som mange fotografer derfor havde i tankerne, selv om projekterne ofte standsede undervejs. Er det måske baggrunden for, at Lyngbyfotografen Villiam Türk (1872–1946) i 1907 laver en serie om julen i en borgerlig familie og senere tager billeder af fastelavnsbørn og sankthansblus? Eller at fotografparret Herdis og Herman Jacobsen i trediverne laver optagelser af dystløbet i Kertemindel havn og af det efterfølgende bådeoptog rundt i byens gader? Man skal dog ikke helt udelukke, at fotograferne også kan have lavet sådanne optagelser af rent kunstnerisk interesse. I *Populær Vejledning i Fotografi* (Kbh. 1899) nævner I. C. Stochholm netop markedsscener, skyttefester og fastelavnsløjer som eksempler på, hvad man kan finde af folkelivsbilleder i provinsbyerne og tilføjer dystløbene eller, som han kalder dem: »de endnu nogle steder bevarede vandturneringer (s. 29).«

Når det gælder skik og brug ved livets højtider, er anledningen derimod klar. Det er bestillingsarbejder fra familien i forbindelse med barnedåb, konfirmation, bryllup og begravelse eller i anledning af sølvbryllup eller guldbryllup. I ethvert fotografarkiv vil man kunne finde materiale, som belyser udviklingen i disse skikke, for eksempel om overgangen fra sort til hvid brudekjole eller om brugen af myrter i sløret eller på kjolen. Til bestillingsarbejderne hører også fotografier af rejsegilder, indvielser og jubilæer med deres respektive ceremonier.

En hel verden for sig er pressearkiverne, som nok i det lange løb skal vise sig at være de mest righoldige på folkemindebilleder. Eksempelvis kan nævnes, at en af de største grupper i Det kgl. Biblioteks kolossale billedsamling er »avisarkiver«, der har »Dagens Nyheders billedar-

5. »Tordenkalven« som Johannes V. Jensen udødeliggjorde med en af sine himmerlandshistorier. Førstnævntes rigtige navn var Chresten Christian Larsen (1806–1891). Billedet er taget omkring 1890 af fotograf N. C. Madsen i Ålborg (bnr. 3534). Dansk Folkemindesamling har flere eksemplarer, hvilket tyder på, at det var et af de billeder af sig selv, som denne himmerlandske original og visedigter vandrede rundt og solgte for 25 øre »gerne forhøjet efter køberens behag«. De andre kendte fotografier af »Tordenkalven« er alle taget af J. Nørgaard i Års (jf. Tang Kristensen 1974:13).

kiv« som en undergruppe, inden for hvilken fotografierne igen er ordnet efter emne, og her findes for eksempel en kuvert med billeder fra julen.

Hertil kommer så endelig alle amatørfotografernes billeder af familiens liv i hverdag og fest, af livet på arbejdspladsen og i ferien. Hvad der stadigvæk hverken er opfanget af folkemindeforskerne eller af de professionelle fotografer, kan til syvende og sidst vise sig at skulle findes her.

Fireogtyve folkemindefotografier

Den efterfølgende tekst- og billedmontage skal vise, hvordan fotografiet lader sig anvende som dokumentation inden for folkemindeforskningens forskellige områder: Folketro og magi; sagnoverleveringer; festsikke knyttet til årets og livets højtider samt til arbejdslivet; og folkedigtningen (eksemplificeret med sanglege og eventyrfortælling). Hvor det har været muligt er fotografierne ledsaget af tekster, som er blevet til i forbindelse med optagelsen.

Der har været en tendens i forskningen til at adskille den billedlige og den verbale beskrivelse. Herved har man sløret det faktum, at de to dokumentationsmåder er komplementære og lige uundværlige, når man har at gøre med, hvad vi kunne kalde visuel folklore. En meget stor del af folkemindeforskningen beskæftiger sig med ting, som kun lader sig beskrive i ord, og det er måske derfor, at der har været en tendens til at nøjes med en verbal beskrivelse dér, hvor det ville have været naturligt også at dokumentere med billeder. For flere ældre skikkes vedkommende gælder det, at vi ikke har et eneste fotografi, som er taget af en folkemindesamler, og at vi kun kan takke fotograferne for, at der overhovedet findes billedmateriale. Fotograferne har til gengæld sjældent været flinke til at notere noget om deres motiver; i bedste fald har de forsynet optagelsen med en kort titel, men som oftest ligger deres interessante billeder uden nogen som helst oplysning. Når en sådan »stum« optagelse fra et fotografarkiv lader sig sammenføre med en »blind« tekst fra vore folkemindearkiver, har vi pludselig fået en fyldig beskrivelse af fænomenet. En systematisk sammenføring af de to kildegrupper ville i høj grad råde bod på fortidens forsømmelser. I dag er det en umulighed, men når museernes og arkivernes edb-registrering har stået på nogle år, vil noget sådant kunne lade sig gøre, selv om det fortsat vil være en gigantisk opgave.

6. Den kloge kone i Tjørnehoved Anne Marie Jeppesdatter (1812–1884), anden generation i det vidtberømte dynasti af »Tjørnehoved-folk« (bnr. 4958). Hun kunne trylleformler for gift, krampe og andre sygdomme og vidste desuden råd for dem, der var hjem søgt af forhek-selse eller spøgeri. Birkedommer Malling Holm, som personligt opsøgte hende en gang i 1870'erne, har givet følgende beskrivelse af hende: »I en trælænestol sidder den store, svært byggede, gamle kone og mod-tager sine patienter... Hun rejser sig ikke. I sin hvergarnsdragt af mørke farver og med en hovedbeklædning, som er en mellemtning af tørklæde og kappe, sidder hun tilsyneladende fraværende eller i indad-ventt selvbeskuen og hører på den lidendes fremstilling. Hendes blege, fyldige ansigt med den stærkt nedhængende underlæbe er ubevæge-ligt... Men kan man frembringe et smil over det, lyser der ud af de små kloge øjne en mild resignation og kærlig deltagelse. Hun giver 'sine råd' kort og taler overhovedet ikke meget, før end hun med den monotone, mumlende stemme fremsiger sin i så mange år gentagne 'læsning', som ingen forstår, og heller ikke behøver at forstå, når blot troen er der...« (citeret efter Ellekilde 1957:25). På billedet her er hun noget yngre og har skiftet hvergarnsdragten ud med stadstøjet: sortternet silketrøje, silkeforklæde og hue med hovedlin. Atelieroptagelse fra 1860'erne ved ukendt fotograf. Affotografering i Dansk Folkemindesamling 1962 ef-ter original hos sønne datteren: den kloge kone i Mern. Mange af de kloge folk var velstående og havde råd til at lade sig portrættere. Man kan derfor med held søge efter dem i de gamle fotografarkiver.

7. Grendyngen i Hyde skov eller »stikhokken«, som den hedder på lol-landsk, fotograferet omkring 1920 af museumsinspektør Hans Kjær (bnr. 9886). Skikken med at kaste grene eller sten på bestemte steder er ældgammel og udbredt over størstedelen af verden. I Danmark forkla-res den almindeligvis med, at en eller anden er død på det pågældende sted, og at det bringer ulykke, hvis man går forbi uden at kaste en gren (eller sten). Om oprindelsen til den her afbillede stikhob hedder det i en avisartikel fra 1911: at »for omtrent 100 år siden var der på Krænke-rup gods (nu Hardenberg) en skytte, som var meget forhadet og af den grund blev ihjelslagen i Hyde skov; men derefter kom der i skoven et slemt spøgelse; særlig viste det sig ved, at folk foer vild i skoven og ikke kunne finde ud af den. En 'klog' mand gav så det råd, at man skulde ka-ste en pind ('en stikke') hen på det sted, hvor drabet var foregået, så blev man retvendt. Denne skik har holdt sig til vore dage, således at in-gen – og især ingen af skovbetjentene – går der forbi uden at kaste en

6. *Den kloge kone i Tjørnehoved.*

7. *Grendyngen i Hyde skov.*

stikke til 'hokken'« (*Jyllands-Posten* 22.8.1911 efter *Lolland-Falsters Stiftetidende*).

I en folkemindeoptegnelse fra 1926 bruges den interessante vending, at man skulle kaste en pind på stikhokken for at »stene den«, og det hedder videre, at »i modsat fald skete der et uheld, inden man var ude af skoven (DFS 1906/23:788).« I følge en mere specifik tradition består uheldet i, at man kommer til skade på den bro, der ligger lige i nærheden, og som går over Hyde å – en rigtig Bukke Bruse historie! (Pjenggaard 1962).

8. »Stenhob på Trøstrup hede ved Vildbjerg, hvor en pige dræbtes ved kapkørsel fra Lund marked i 1850'erne,« er H. P. Hansens titel på dette fotografi, taget den 18. juni 1911, som led i en mønstergyldig indberetning (bnr. 902):

Til Dansk Folkeminde-Samling

D. 23/3 1911 hørte jeg tilfældigvis, at der på Trøstrup hede fandtes en

8. Stendynge på Trøstrup hede.

stendynge, hvor en pige i sin tid var omkommen. Siden fik jeg af ældre og yngre oplyst, at 4 vogne fra Timming og Vildbjerg kørtes om kap der på heden – de kom fra Lund marked i Fjellerup. Et par vogne kørte sammen og Anders Posts datter, der tjente hos Jens Mikael Riis i Timring, blev kørt over og dræbt.

Niels Teglgaard i Vildbjerg lavede og solgte en 4 skillings vise hvori bl.a. stod: »Når spiritus på mandfolk raser, de handle tit ej som de bør; i frådseri de tumle frem i stads og pragt som adelsmænd...«

Vejfarende kastede sten i dyngen, hvor det skete; dyngen blev spredt, da vejen blev anlagt; men der dannedes snart en ny igen.

Da jeg den 18/6 11 besøgte stedet, var der vel 2 trillebørfulde sten i dyngen, men en mængde var, som det ses på fotografiet, hoppede langt ud fra dyngen. Cyklen ligger i vejgrøften for at give en forestilling om størrelsesforholdene. Traditionen tro kastede jeg 3 sten til dyngen.

H. P. Hansen

9. »Det kloge træ« i Davrup skov.

9. »Det kloge træ« i Davrup skov, Bjergsted sogn, fotograferet af Thomas Bang på sommerrejsen 1909 til Nordvestsjælland (bnr. 9873). Sine feltnoter skrev Bang på Dansk Folkemindesamlings optegnelserblade, som han selv efter hjemkomsten indlagde i de topografisk ordnede samlinger. I DFS 1906/23 »Sagn og Tro«, under Bjergsted sogn (topografinummer 314) finder vi således, hvad Bang har fået fortalt om dette kludetræ eller selv har kunnet iagttage på stedet. Optegnelsen er påført en henvisning til den gamle billedsamling, hvorfra fotografierne, som nævnt i indledningen, nu er overført til det nye billedarkiv:

I Davrup skov, tæt ved Davrupgård, findes et stort egetræ, der kaldes »Det kloge træ«. Det har to stammer, der er vokset sammen på en sådan måde, at der dannedes et hul. Indtil for ca. 30 år siden var det almindeligt, at man trak børn derigennem, når de var syge. Navnlig benyttedes træet mod engelsk syge [skæver]. Når barnet var trukket derigennem, ophængte man en klud på træet som offer. Fordum boede der en gammel kone ved træet. Hun trak børnene igennem, og man fortæller, at hun gav dem at drikke mælk, hvori der var blandet kirkegårdsjord. De drak det af en pandeskal.

(Meddelt af Lærer Mathiasen i Mullerup ca. 46 år gl. Han er født og opdraget i Davrup.)

En arbejdsmand på Davrupgård har meddelt mig, at for et par år siden kom der en mand (med et barn velsagtens) kørende langvejs fra og spurgte efter det hellige træ.

Ejeren af Davrupgård har meddelt mig, at det kloge træ benyttes ved sankthanstide. Kludene skulle hænges på den side, fra hvilken barnet blev ført igennem træet. For 8 år siden, da han overtog gården, benyttedes det meget, og endnu finder man af og til klude der.

Optegneren har selv set træet. Hullet er så stort, at børn, men næppe voksne, kan komme igennem det. For et par år siden sad en mejerske i klemme dér det meste af en nat. Hun måtte hjælpes ud om morgenen. Træet står i fare for at kvæles af de omgivende bøge. Efter det indtryk ejeren gjorde på mig, vil han ikke være uvillig til at frede det.

Fotografier: DFS 1906/56 Al:314.

10. »Følsfjeddet« ved Antvorskov kloster.

10. »Følsfjeddet« ved Antvorskov kloster fotograferet 1910 af stud. mag. Gunnar Knudsen, den senere navneforsker (bnr. 1093). Ifølge sagnet lovede kong Valdemar at ville skænke Slagelse by så meget jord, som hellig Anders kunne omride på et ni dage gammelt fæl, imens kongen var i bad. Hellig Anders klarede opgaven så godt, at de måtte bede kongen skynde sig ud af badet. På rideturen kom føllet til at træde på en stor sten og efterlod et mærke af hoven. Sådant fortaltes sagnet endnu i begyndelsen af 1700-tallet (jf. Knudsen 1912:26–28), men nu to hundrede år efter var det meste gået i glemme eller blandet sammen med andre legender om den folkekære helgen:

»I Slagelse hørte jeg om den sten, som hellig Anders havde *hvilet sig på*, da han red om Slagelse,« indberetter Gunnar Knudsen til Folke-mindesamlingen. »Jeg fandt den efter beskrivelsen. Det ser ud, som stenen er slået itu, og at stykkerne har fået lov til at ligge nogenlunde i den rigtige orden. Den ligger under kronen af et fritstående asketræ... Det fortælles, at ejeren af Carlshøj, Seehusen, en gang ville fælde træet, men hans mor havde fået så svære betæneligheder (frygt for at gården

11. Skinkerne på loftet af herregården Lerbæk.

skulle brænde), at det fik lov til at stå. Forvalteren havde hørt, at en munk en gang havde siddet på stenen. En husmand fortalte, at én en gang havde stået på den, mens hans *æsler* [sic] drak af den nærliggende kilde.« Af en gammel kone fik den unge folkemindesamler fortalt, at »én en gang havde slået med sin hånd i stenen, så der var blevet et mærke«; men han kunne hverken finde mærket af føllets fod eller af helgenens hånd. Indberetningen er forsynet med en kortskitse og med en farvelagt tegning af stenen (DFS 1906/ 23:421).

11. To gamle skinker og et fårelår på herregården Lerbæks loft, hvorfra de ikke må fjernes (bnr. 885). Fotografiet er taget i 1922 af Kai Uldall og indsendt året efter med et brev som begynder: »Kære Folkemindesamling. Hermed et fotografi af to gamle, røgede skinker og et røget fårelår, hvilke ærværdige sager jeg i december 1922 fandt hængende på loftet af den gamle herregård Lerbæk, Elling sogn, Horns herred,

12. Vandvisning med en pilekvist («ønskekvist»).

Hjørring amt... Gården har i de senere år skiftet såvel ejer som tjenestefolk flere gange, og der var ingen af beboerne, som kendte noget til overtro om skinkerne.« Brevet fortsætter med at nævne traditioner fra andre herregårde i Vendsyssel, hvor man på loftet havde skinker eller andre genstande, til hvis fjernelse der var knyttet en forbandelse, og han tvivler derfor ikke på, »at vi her har haft en lignende skinketro.« (DFS 1906/134 Uldall; jf. sagntypen »Svineskind m. m. på loftet i herregårde« i Evald Tang Kristensens *Danske Sagn* 4, s. 270 ff.).

12. Husmand Peder Christian Olsen i Histør, Øster Assels sogn på Mors, demonstrerer, hvordan man viser vand med en pilekvist – eller en »ønskekvist«, som Olrik yndede at kalde den (fot. Kai Uldall 1926, Dansk Folkemuseum, negativ nr. 2556–8).

13. Juletræet pyntes.

13.-14. I 1907 lavede den for sine spiritistoptagelser herostratisk berømte fotograf Villiam Türch (1872-1946) nogle optagelser af julen i et borgerligt, københavnsk hjem. Der er tale om kraftigt iscenesatte tableauer, jf. at drengen til højre på det første billede er kommet til at bevæge hovedet. Senere har fotografierne fået titler som »Faster læser Juleæventyr for Børnene ved Kaminilden« (bnr. 985), »Utaalmodighed« (bnr. 986) og »Der danses om Juletræ« (bnr. 984). At betegne dette som reportage ville være vildledende, men på en eller anden måde har fotografen alligevel fanget noget væsentligt i disse billeder. Måske fordi borgerskabets jul i sig selv var decideret iscenesættelse. Lignende titler dukker for øvrigt op igen og igen på fotografernes julebilleder fra århundredeskiftet, og scenerne forløber jo også parallelt i den klassiske »drejebog« *Peters jul*. Optagelserne er ikke dateret, men af kalenderen på væggen ses, at juleaftensdag var en tirsdag, hvilket muliggør en datering til året 1907.

14. Dans om juletræet.

En ny efterlysning af folkemindefotografier

Skulle nogen have kendskab til gamle fotografier af den her beskrevne slags, som befinder sig i privateje eller i lokale samlinger, vil forfatteren være taknemmelig for underretning herom. Folkemindesamlingen låner gerne sådanne billeder til affotografering, men vil selvfølgelig allerhelst have originalen til opbevaring. De, som måtte føle sig inspireret til selv at gå ud med deres kamera for at fotografere nutidige skikke eller tage andre folkemindemotiver, er velkomne til at ringe til Dansk Folkemindesamling, så vi sammen har lejlighed til at drøfte de forskellige muligheder igennem inden optagelserne.

Dansk Folkemindesamling
Birketinget 6
2300 København S

Telefon: 31 58 58 00

15. Sigøjnernes nytårsfest hos Lorry Feilberg.

15. Fra 1907 stammer også dette billede af sigøjnerfamilien Toikov, som fejrer nytårsaften sammen med kabaretdirektør Lorry Feilberg og andre fra dennes frederiksbergske forlystelsesetablissement (bnr. 3851). Fotografen er formentlig Johan Miskow. Historien bag billedet har Eske K. Mathiesen fremdraget i forbindelse med Dansk Folkemindesamlings udstilling i 1989 om Miskows sigøjnerfotografier:

På en jagt i Kagerup, hvor Frederik VIII deltog, var Andrew Toikov (på billedet for bordenden med hat på) pludselig sprunget frem foran kongen, havde til ham beklaget sig over den behandling sigøjnerne fik, og majestæten havde nedladt sig til at samtale med ham. Og Toikov fik endda kongen til at overtale den tilstedeværende birkedommer fra Helsingør til at give sigøjnerne tilladelse til at underholde folk på vanlig vis i herredet. Det skabte jo opsigt, og Lorry Feilberg engagerede »de kongelige sigøjnere« til at optræde i »Bondestuen« i Pileallé.

16. Sydslesvigske børn med rumlepotter.

16. Nytårsaften gik børnene rundt med rumlepotter og sang for dørene. Det er det, som vandrelærer Jørgen Jørgensen, Slesvig, vil vise med denne optagelse (bnr. 1059). Men lyset og skyggerne afslører, at fotograferingen er sket ved højlys dag, og den omstændighed, at drengene bærer korte bukser, passer ikke godt med, at det skal være midt om vinteren. Dateringen på det i Folkemindesamlingen beroende aftryk er »ca. 1937«, hvilket stemmer med, at Ellekilde året efter benytter det i en publikation, hvor han vil vide, at det er »børn fra dansksindet hjem i Tolk sogn« (Ellekilde 1938:137).

I samme publikation findes andre af Jørgen Jørgensens fotografier: To drenge uden for et hus i Stenbjærg sogn, hvor de står ved siden af det blomstersmykkede sidste neg, »fokken« (s. 14), og folkemindesamleren Andreas Lorenzen fotograferet henholdsvis i sit hjem og ved siden af Solstenen i Bøl sogn (s. 131). Da alle disse billeder synes indsendt ved samme lejlighed, kunne man tænke sig, at optagelsen med rumlepotten er en rekonstruktion foretaget nogenlunde samtidig med, at man tog de andre folkemindebilleder.

17. Fastelavnsoptog med »Bakkus på tønden«.

17. Fastelavnsoptog med »Bakkus på tønden« i Grænge by, Toreby sogn på Lolland, taget 1910 af ukendt fotograf (bnr. 2053). Midt i billedet ses Bakkus siddende på en tønne, der bæres af otte unge mennesker. Foran dem står »kommandanten« med sabel og ved siden af ham to klovne. Endvidere deltog i dette optog: 1 forløber, 2 musikere, 2 fanebærere, 4 sangere, 2 »raslekarle« samt følgende traditionelle figurer: hr. vinter, hr. sommer, skærsliberen og hans madamme, kagekonen, hvedebonden og hans kone, violinspilleren, skorstensfejeren og barberen. Oplysningerne stammer fra Carl Christiansen, Rødby Mark, fra hvem billedet indlåntes af Dansk Folkemindesamling til affotografering i 1946. I en artikel om »Karnevallets omvendte verden,« *Forskning og samfund* (juni 1990), har jeg gengivet to andre gamle fotografier af den samme fastelavnsstik.

18. »Efter opfordring i Deres ærede blad *De tusind Hjem* ser jeg, at De ville gerne have lidt at vide om fastelavnsstikke. Herovre på Møen er det stik endnu. Det er således ikke længere siden end 1907. Da var jeg selv med til sådan løjer. Vi 'stak til jomfruen', som vi kalder det. Nogle

18. *Fastelavnsskikken »at stikke til jomfruen«.*

red og andre [deltog] i de højst forskellige køretøjer. Alle sammen var vi maskerede – til at begynde med, men maskerne gik hurtigt i stykker... Det er mig, der står kryds ved på billedet.«

Sådan skrev bestyrer Christian Ising på Hvidkildegård pr. Stege til Folkemindesamlingen i 1919, og sammen med brevet fulgte fotografiet af, hvordan man ridende, til vogns eller i kane praktiserer den gamle ridderskik »at stikke til stråmanden« – eller »til jomfruen«, som det hed i Magleby sogn på Møen. Fotografen ukendt, men billedet er, som det fremgår af brevet, taget i fastelavnen 1907 (bnr. 2383; optegnelse i 1906/43:620).

19. »I påsken trillede vi påskeæg. Det var hårdkogte æg, som vi selv havde malet og dekoreret, så hver havde sit letkendelige æg. Så blev der anbragt en tagsten på skrå understøttet af sand, så æggene kunne trille ned ad den uden at gå itu, og så blev der lagt nogle æg ud på gulvet; og nu gjaldt det om at trille sit æg ned, så det ramte et andet æg. Så fik man præmie i form af chokolade, appelsiner eller lignende. Ens æg skulle blive liggende, til man næste gang skulle trille, så det var en for-

19. Der trilles påskeæg på Ørbækslunde.

del at komme sidst, da der så var flere muligheder for at ramme et æg.« Beskrivelsen er en barndomserindring af godsejerdatteren Ingeborg Lange, som var født i 1891 på Ørbækslunde ved Nyborg (Højrup 1982:97).

Billedet er taget 1935, hvor næste generation fortsætter med at »trinte æg« i påsken. Fotografen er Kai Uldall. Forklaringen på, at han sådan kunne trænge ind på familiens enemærker, er ganske enkelt, at godsejeren var hans morbror (Dansk Folkemuseum, neg. nr. 8115).

20. I 1908 optegnede Axel Olrik følgende efter en manufakturhandler fra Randers. Denne havde samme år været på forretningsrejse i Vendsyssel og her personligt overværet, hvordan børnene i landsbyen Lønstrup (Skallerup sogn) sankthansaften gik: »i optog gennem byen med en ko, der var pyntet med grønt; det var helt som seletøj omkring den. Et af børnene gik ved siden af og ringede med en klokke; en vok-

20. *Blomsterbekranset hyrdepige med sankthansko.*

sen pige gik med en bøsse og samlede ind til de fattige. De gik fra hus til hus og sang også. Jeg ved ikke om det var salmer eller hvad. De kom tre gange forbi kroen, og de fik jo godt i bøssen« (DFS 1906/43:1214).

Samme år skrev Olrik i en kort notits om sankthanskoen i Vendsyssel: »at skikken har været hendøende, men med det opsving som de folkelige sankthansfester har taget i de sidste år – især ved justitsråd Lönborg-Friis's og 'Vendsyssels historiske Museums' virksomhed – er også sankthanskøerne blevet talrigere« (Olrik 1908:41).

Billedet, der er taget i Lønstrup ved sankthanstide 1910 af fotograf Kirstine Lund, Hjørring, viser skikken i sin fornyede skikkelse: nu er også børnene pyntede og Dannebrog er kommet med i optoget – i dette tilfælde bredt ud over koens ryg (Vendsyssels historiske Museum, K.L. 4340). Det var i denne idealiserede form, at skikken fik sit opsving. Hvad øjenvidnet beskriver fra Lønstrup to år tidligere, synes derimod at være traditionen i sin gamle, mindre fordringsfulde form (jf. Piø 1961).

21. *Høstskikken »at stryge for kålen« (Erritsø).*

21. »At stryge for kålen« var mange steder et fast ritual (bnr. 3574). Når høstfolkene var færdige med at meje, gik de hjem til gården og truede med at hugge kålen om i haven, hvis deres madmor ikke gav dem en skænk. Fotografiet viser skikken omkring 1910 på en gård i Erritsø ved Fredericia: Høsterne står og stryger deres leer, og husmoderen, som står i døren, har skyndsomt sendt sin datter ud med øl, snaps og kager. Der er selvfølgelig tale om en vis instruktion fra fotografens side, for at hele forløbet kan fanges i ét billede, men dette berøver ikke fotografiet dets dokumentariske værdi: folk gør trods alt, som de plejer og står i deres sædvanlige arbejdstøj. Billedet er taget af fotograf Carl Christensen, Fredericia.

22. »Der slibes for kålen« er titlen på dette billede af den samme skik, taget af fotograf Søren Bay, Asnæs, vistnok omkring 1915 (bnr. 3987). Her er der ikke bare tale om iscenesættelse, men også om rekonstruktion. Det er et eksempel på, hvordan Bay nogle gange prøvede at føre skikkene en menneskealder tilbage i tiden. Han har henlagt optagelsen

22. *Høstskikken »at stryge for kålen« rekonstrueret på Samsø.*

til Samsø museumsgård og fået sine modeller til at iføre sig egnsdragter, noget man for længst var holdt op med at bruge som arbejdstøj. Resultatet var dette genrebillede, som Bay fik trykt som postkort, og som siden er blevet brugt ganske ukritisk af en række folkemindeforskere.

23. I 1909 indsendte Askovlæreren Poul Bjerger nogle optegnelser om høstskikke hos gårdejer Hans Hansen i Hejs, Broager sogn på Als. Om det sidste læs oplyser han, at det: »kaldes ligesom sidste neg 'e fok'. Et neg bliver udklædt som 'høstkvinde'. Alle eller så mange som mulig kommer op på læsset. Man har den udklædte på læsset, og man kører rundt til naboerne og synger: »Fok! Fok! Hurra!« Og så får man en skænk hvert sted. Før kørte man helt op til Broager, nu kun til de nærmeste naboer. Se billedet« (DFS 1906/43:3245; bnr. 1054).

Bjerger nævner ikke hvem der har taget fotografiet, men hvis det er ham selv (hvad der er meget sandsynligt), må jeg revidere min udtalelse om fotografierne i kredsen omkring Folkemindesamlingen. Både med billedet af det sidste læs og et andet, der viser høstfolkene i haven,

23. *Det sidste læs med »høstkviden« (Als).*

hvor de skal til at høste kålen, er vi allerede kommet derhen, hvor Uldall tog fat nogle år senere.

24. »Da jeg den 17. september 1908 kom uden for min gård, blev jeg opmærksom på en skikkelse, der sad op mod 'æ vedkåst' (brændestakken); på nærmere hold viste det sig at være en legemstor kludedukke udstoppet med havrestrå; den var i kvindedragt, og ansigtet var et stykke svær gaze. Det var 'høstkonen', der i denne egn vandrer fra gård til gård, for at bringe hån til dem, der endnu ikke har indhøstet. I den anledning har hun gerne et pas med sig, der som oftest indeholder en eller anden giftig hentydning. Da vi søgte hos hende, fandt vi under hendes hovedklæde indstukket en papirlap med følgende med blyant nedskrevne ord:

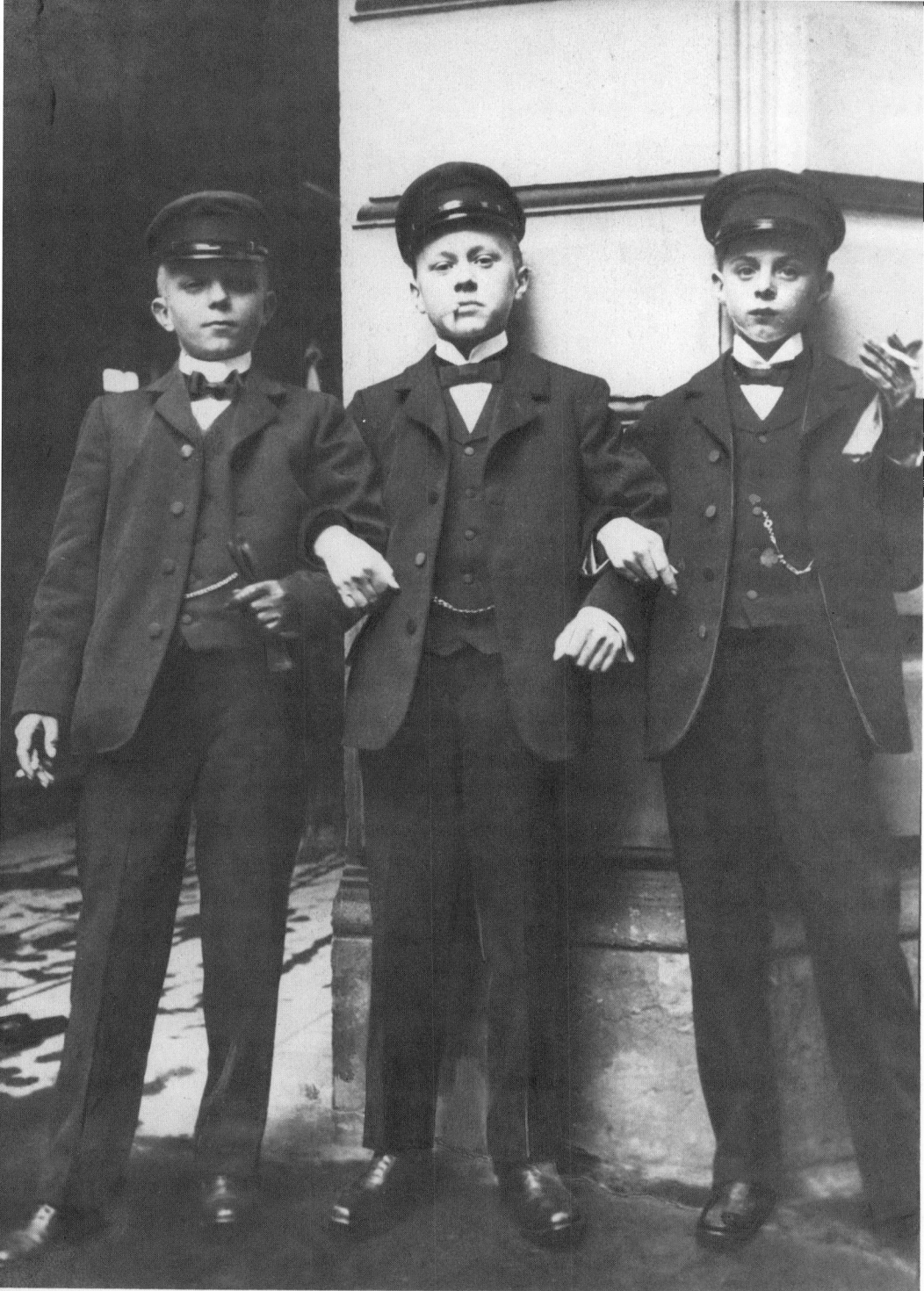
Jeg har hørt, at I mangler en høstpige; jeg er ung og rask og ville gerne have pladsen. Kosten gør det ikke så meget med, men gammel øl

24. *Jeppa Aakjær*
»høsthjælper«.

og brændevin det er min kost. Får jeg ikke det, så går jeg fast (d.v.s. i stå), og har I ingen pigekammer, så kan jeg godt ligge i karlekammeret.

Vor daglejer fortalte, at den slags fremmede havde meget travlt i denne tid og blev smidt fra gård til gård ved nattetider, så de kunne nå hele sognet rundt; han havde allerede sammenbrygget nogle dårskeer, der skulle stå på passet til nabogården, hvor man endnu havde langt tilbage med indhøstningen. Men nu tog jeg både høstkonen og passet til mig...« (DFS 1906/43:1651).

25. Konfirmander med handsker, lommeur og cigaretter.

26. *Guldbrudepar foran deres æresport.*

Sådan beskriver Jeppe Aakjær på Jenle sit møde med høsthjælper-skikken (jf. Nielsen 1979). Nogle dage efter sender han optegnelsen og det originale »pas« til Folkemindesamlingen og fortæller i brevet Axel Olrik, at han har figuren opbevaret på sit loft: »kunne jeg glæde en eller anden samling med den, er den til disposition« (1906/134:Aakjær). Nogle uger efter skriver han igen til Olrik, der åbenbart har foreslået en fotografering: 'Høstpigen' er endnu i god behold. Fotografen bor en god halv mil herfra. Det vil formodentlig koste en 5-6 kr. at få hende 'taven å'. Tror De, det er pengene værd?« – Og enden på det bliver, at Andrea Madsen (en ikke nærmere identificeret fotograf, muligvis i Roslev) i december kommer ud og tager billedet. Dukken er, som vi ser, hentet ned fra loftet og stillet ud ved marken, der i mellemtiden er blevet efterårspløjet (bnr. 1038).

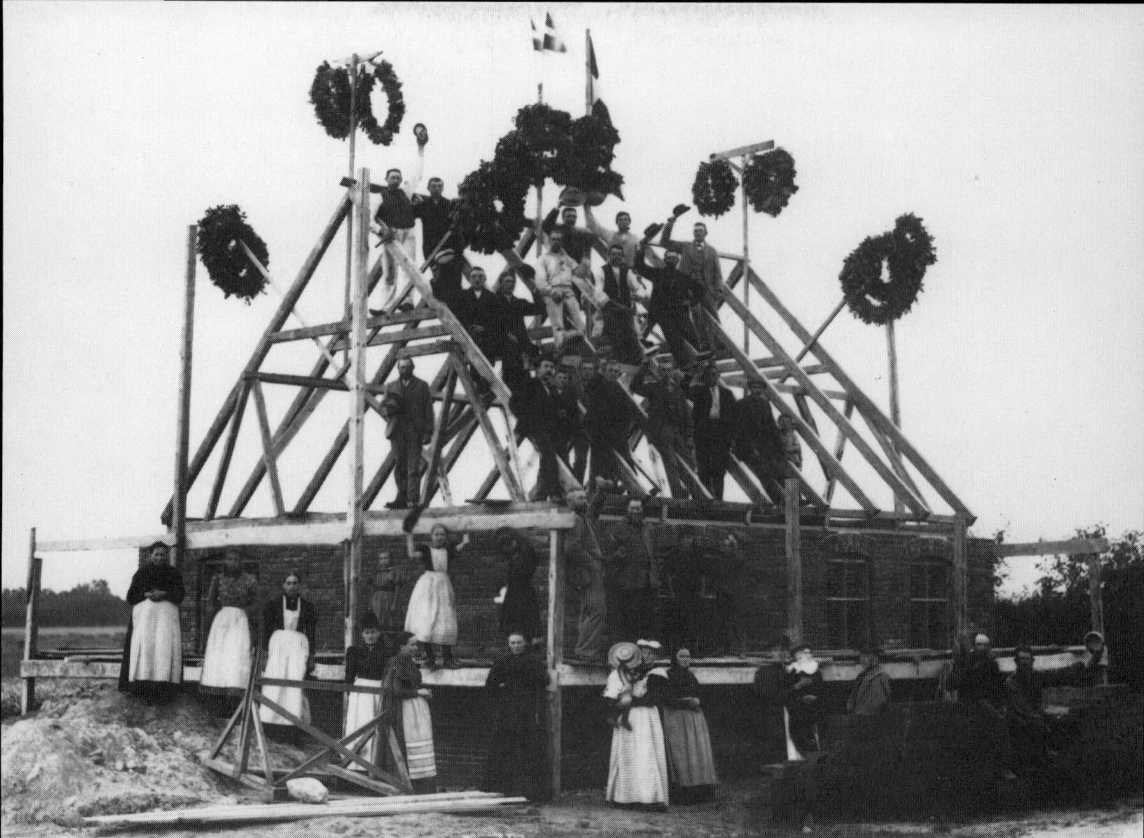
25. Cigaretrygende konfirmander i slutningen af 1890'erne (bnr. 3951). Allerede på denne tid var rygning altså et tegn på, at man var blevet voksen. Af andre symboler på den nye status ses læderhandskerne og urkæden, der går ned til uret i vestelommen. Billedet er sandsynligvis taget af I. C. Stochholm, der også vil vide, at konfirmanderne er fra København (jf. Stochholm 1924:35).

26. Et guldrudepar 1921. Træskomand Hans P. Christensen og hustru i Jystrup siddende foran deres æresport. Billedet er taget af fotograf Julie Petersen, Holbæk (DFS 1920/1 Thorkild Gravlunds samling).

27. Sønderjysk rejsegilde omkring 1900 (bnr. 8940). Askovfotografen Karl Jørgensen (1844–1917) tog – muligvis på opfordring af Poul Bjerge og H. F. Feilberg – en del folkelivsbilleder, som hans efterfølger, fotograf Lauge Svold i 1981 skænkede Folkemindesamlingen kopier af (bnr. 8937–8962). Det store pladearkiv opbevares nu af Vejen Kommunebibliotek, mens de originale protokoller findes på Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune. Det meste er fotografier af Askovelever, men der ligger formentlig også et betydeligt, hidtil ukendt kulturhistorisk billedmateriale, som venter på at blive draget frem.

28. Børn leger »rundkreds« på Thingvalla Allé på Amager. Amatørfotografi 1913, affotograferet 1977 (Dansk Folkemuseum, neg. nr. 127.608).

»'Rundkreds' legede vi ofte« skriver billedets ejer, en nu 85-årig dame til Nationalmuseets etnologiske undersøgelser. »Det var altid på vejen, og der var både større og mindre børn med, både drenge og pi-

27. Et sønderjysk rejsegilde.

ger, men ingen voksne... 'Rundkreds' begyndte næsten altid med tælleremser... 'Tornerose' skulle have en tornerose i midten af kredsen og en prins og en ond fe udenfor... 'Tag den ring' var en anden leg, hvor én i midten havde en ring mellem sine håndflader, og den skulle han droppe imellem to af de fremstrakte hænder i kredsen, uden at nogen opdagede, hvor det var sket, og så sang vi:

Tag den ring og lad den vandre,
fra den ene til de andre.
Ringene ligger skjult under bølgene den blå,
sig mig engang, hvor ringene den lå.

Den i kredsen, der fik 'lå' skulle gætte, hvor ringen var, og gættedes der rigtigt, var det hans tur til at komme ind i kredsen.« Optegnelsen fortsætter med at beskrive andre rundkreds-lege som: »Der brænder en ild«, »Munken går i enge« og »Kaptajnen han tager«. Til den sidste sang børnene:

28. *Børnene på Thingvalla Allé leger »rundkreds«.*

Kaptajnen han tager sin krøllede hat,
og siger sin kærest så mangen godnat.
»Godnat, godnat, nu rejser jeg,
og tager en anden i stedet for dig.«

Efter, at kaptajnen havde vinket farvel til én og taget en anden ind i kredsén sang man:

»Og danse jeg ville så gerne med dig,
der er så mange, der holder af mig,
af mig holder far, af mig holder mor,
af mig holder søster og eneste bror.«

Når lygtetænderen kom, var det tid til at slutte legen, fortæller medde-
leren, for så skulle børnene op. Men nogle gange forsøgte de at forlænge
legetiden lidt ved at gå bagefter lygtetænderen og puste gaslysene ud
(Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser, nr. 33210).

29. »Pattekarlen«.

29. Efter at have været kredsen rundt med folketro, årets og livets fester, arbejdsgilder og sanglege står vi tilbage med folkedigtningen. Hvordan kan fotografiet bruges til at dokumentere det fantastiske eller det rene og skære digt? Også dette havde Olrik et bud på i sit uopslidelige manifest fra 1908: »Men utrolig meget fanges kun ude omkring af det øje og øre der har sans for sådant. Vi har venlige følelser for dem, der fra Århus sendte os billedkort af 'det hus hvor molboerne købte gryden', eller som ude i et af fiskerlejerne snappede billedet af en ret stor dreng, der står foran huset og dier sin mor, mens hans far stolt ser til; det er jo eventyrets 'pattekarl' om igen i virkeligheden. Men der savnes hundrede gange mere end der haves. Vi har endnu ikke haft en mand med fotografiapparat på Tibirke bakker lige før høsten begynder, så at han kunne afsætte 'Arnakkekongens vej' som den visne stribe gennem sæden...« (Olrik 1908:13 f.).

Fotografiet af »pattekarlen« er taget september 1900 i Rungsted af stud. mag. Ida Falbe-Hansen, som gav det følgende halvt svenske titel:

»Bidrag til Danmarks Kulturhistorie på 1900-talet« (bnr. 2531; her reproducet efter Olrik 1908, da fotografiet i mellemtiden er stærkt blegnet).

Efterskrift

Under korrekturarbejdet er der dukket et interessant materiale op vedrørende Foreningen Danmarks Folkeminders fotokonkurrence i 1926. Det er fundet af arkivar Eske K. Mathiesen under ordningen af Foreningens papirer og omfatter dels den trykte meddelelse om konkurrencen (fig. 30), dels bedømmelsesudvalgets afgørelse af 1. december 1927. Af sidstnævnte dokument fremgår, at der også var en tredjepræmie på 50 kr. (den tilfaldt kommunelærer Thorkild Svendsen, Århus). Hvad der er nok så interessant, er oplysningen om »en ekstrapremie, svarende til første præmie«, altså på 100 kr. (jf. s. 25, ovenfor), og at denne præmie skulle gives til museumsinspektør Kai Uldall. Hans deltagelse i konkurrencen (bl.a. med aftryk af artiklens fig. 11 og 12) var mig bekendt, men hvis det, som det nævnes i andre sammenhæng, drejede sig om en »amatørfotografikonkurrence«, var det ikke svært at forstå, hvorfor man måtte forbigå ham. Nu viser denne forklaring sig at være uholdbar: Som vi kan se af opslaget, henvendte konkurrencen sig både til amatører og professionelle, jf. formuleringens »amatørfotografi og almindeligt fotografi«. Uldalls bidrag var afgjort det bedste, og han kunne altså ikke siges at være diskvalificeret. Men på grund af hans nære tilknytning til Foreningen valgte man den ovenfor citerede på én gang diplomatiske og generøse løsning.

Efterlysningen på omslaget af Ussings *Aarets og Livets Højtider* fra 1925 er tidligere undsluppet min opmærksomhed. Den er interessant, fordi den viser, at man også efter Olriks død prioriterede fotografiet højt, og at Folkemindesamlingen havde meget andet end billeder af de jordfaste folkeminder på sin ønskeliste. Nu mange år efter kan vi kun beklage, at disse to indsamlingskampagner slog fejl og ikke tilvejebragte den strålende samling af kulturhistoriske fotografier, som der ellers på alle måder var lagt op til.

KONKURRENCE OM FOLKEMINDEBILLEDER

Efter Løfte i Meddelelse af Marts 1926 udskriver nu »Danmarks Folkeminder« en Fotograffkonkurrence blandt sine Medlemmer, hvor det gælder om, hvem der i det kommende Aar indtil 1. November 1927 kan indsende de fleste, de værdifuldeste og de bedst udførte Folkemindebilleder i Amatørfotografi eller alm. Fotografi. Foreningen udsætter en 1ste Pris paa 100 Kr., en 2den Pris paa 75 Kr., en 3die Pris paa 50 Kr. og desuden flere mindre Bogpræmier.

For Deltagerne i Konkurrencen gælder følgende Vilkaar:

- 1) Deltagerne skal være Medlemmer af Foreningen. Amatørfotografer udenfor Foreningen, der kunde ønske at deltage i Konkurrencen, maa melde sig ind i Foreningen, i det mindste for Aarene 1926 og 1927.
- 2) De indsendte Billeder indgaar efter Konkurrencen vederlagsfrit i Dansk Folkemindesamlings Billedsamling.
- 3) Foreningen har Ret til at reproducere Billederne i sine egne Skrifter og til at tillade Benyttelse i Værker af lignende videnskabelig Karakter mod et Honorar af 2 Kr. pr. Billede.
- 4) De konkurrerende Billeder indsendes uopklæbete, mærkede paa Bagsiden med Indsenderens Navn og med Nummer.
- 5) Sammen med Billederne maa indsendes en fuldstændig Fortegnelse (helst skrevet paa Dansk Folkemindesamlings Optegnelsespapir, der faas gratis i Dansk Folkemindesamling) med saa udførlige Oplysninger om hvert enkelt Billede som muligt, først og fremmest om hvad Billedet forestiller, fra hvilket Sogn det stammer, og paa hvilket Tidspunkt Fotografiet er taget.
- 6) Fotografierne kan indsendes naarsomhelst i det kommende Aar, men 1. November 1927 er uigenkaldelig sidste Frist.

Umiddelbart efter 1. November 1927 træder Bedømmelsesudvalget sammen og træffer sin Afgørelse, saa at Bedømmelsen kan foreligge til Julen 1927. Bedømmelsesudvalget bestaar af Arkivar H. Grüner Nielsen, Dansk Folkemindesamling, Forfatter I. C. Stochholm, København, og Underinspektør H. Zangenberg, Frilandsmusæet i Lyngby.

Bedømmelsesudvalget vil anlægge følgende Synspunkter for de fra hver enkelt Deltager indsendte Billeder:

- 1) Billedsamlingens Helhedspræg og Omfang.
- 2) Enkeltmotivernes videnskabelige Værdi (som ukendte eller sjældne).
- 3) Billedmotivets Ægthed — konstruerede Motiver er uden Værdi for Konkurrencen.
- 4) Den egentlige fotografiske Udførelse af Billederne.

En Vejledning til at kende, hvad der er Folkemindebilleder eller ikke (kun saadanne faar Betydning ved Bedømmelsen) er givet paa Omslaget til Foreningens Skrift Nr. 32, H. Ussing: Aarets og Livets Højtider, 1925, hvortil vi tillader os at henvise de interesserede. Blot de 4 Hovedgrupper skal her nævnes: 1) Billeder vedrørende Aarets og Livets Fester; 2) Billeder af Natur- og Kulturgenstande, hvortil der knytter sig Sagn og Tro (hellige Kilder, hellige Stene, Træer etc.); 3) Billeder af sagnberømte Mænd og Kvinder (kloge Mænd eller Kvinder); 4) Billeder vedrørende det gammeldags Dagligliv (herunder ogsaa Fotografier af danske Folketyper, gamle Bondegaarde, gammeldags Interiører o. desl.).

30. *Foreningen Danmarks Folkeminders fotokonkurrence 1926-1927.*

Bibliografi

- Bente, Herman (red.), »En Enquête om Fotografering af danske Folketyper«, *Amatør-Fotografen* 8 (1919) 142–149 (med indlæg af Michael Ancher, Thorkild Gravlund, Evald Tang Kristensen, Johannes V. Jensen, m.fl.).
- Berggren, Hans, *Billedsøgning. Hvor finder jeg billedet? Eksempler på private og offentlige samlinger*, Kbh. 1986; revideret udg. Kbh. 1990.
- Buergel Goodwin, Henry, »Svenska Folktyps Utställningen«, *Amatør-Fotografen* 8 (1919) 129–139.
- Christmas Møller, Ingeborg & Minna Holm Kragelund, *Dagligliv bag dæmningen. Lammefjorden 1873–1973*, Kbh. 1974, spec. kap 1. »Søren Bay, Lammefjordens fotograf« (s. 15–24).
- Ellekilde, Hans (udg.), *Fra Dansk Folkemindesamling VI. Meddelelser og Optegnelser*, Kbh. 1938.
- Ellekilde, Hans, »De kloge folk i Tjørnehoved«, *Historisk Samfund for Præstø Amt* 5 (1957) 5–58.
- Føns, Eigil og A. Skjødsholm, »Fra en landsbyfotografers billedbog«, *Vendsyssel Årbog* 1975, s. 7–24.
- Højrup, Ole (udg.), *Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet*, bd. 7, Kbh. 1982.
- Høvring Pedersen, Erik (udg.), *Evald Tang Kristensen, Peter Olsen m. fl.: Gamle Kildevæld. Portrætter af danske eventyrfortællere og visesangere fra århundredskiftet*, Kbh. 1981.
- Jensen, Valdemar, *Søren Lolk, den mærkelige Tåsingbonde*, Tåsing Museumslavs forlag 1986.
- Knudsen, Gunnar, »Hellig Anders«, *Aarboeg for historisk Samfund for Sorø Amt* 1 (1912) 10–53.
- Marlo, Poul, »Maleren og landsbyfotografen Lars Peter Knudsen, Alstrup«, *Vendsyssels Årbog* 1984, s. 61–70.
- Müller, Mette, »Den jyske Skalmøje«, *Museerne i Viborg Amt* 3 (1973) 5–11.
- Nielsen, Svend, »Fissemanden og andre høsthjælpere«, *Folk og kultur* 1979, s. 44–68.
- Ochsner, Bjørn, *Fotografer i og fra Danmark til og med 1920*, Kbh. 1986, I-II.
- Olrik, Axel, »Dansk Folkemindesamling«, i: A. Olrik (udg.), *Fra Dansk Folkemindesamling. Meddelelser og spørgsmål*, Kbh. 1908.
- Pjenggaard, Johannes, »Stikhoben i Hyde skov. Et enestående levn fra en svunden tid«, *Lolland-Falsters historiske Samfund* 1962, s. 331–338.
- Piø, Iørn (1960), »Sankthans-koen«, *Folkeminder* 2 (1960–64) 72–76.
- Stochholm, I. C., *Populær Vejledning i Fotografi*, Kbh. 1899.
- Stochholm, I. C., »Vor Tids Typer«, *Amatør-Fotografen* 8 (1919) 78–80.
- Stochholm, I. C., *Det, som forsvinder. Typer, erhverv og folkeliv*, Kbh. 1924.
- Tang Kristensen, Johannes Evald, *Tordenkalven. En himmerlands original*, Ålborg 1974.
- Thuren, Hjalmar, »Det første arbejdsår: 'Danmarks Folkeminder' 1908–1909«, i: *Fra Dansk Folkemindesamling II: Meddelelser og optegnelser*, redigeret af H. Thuren, Kbh. 1909, s. ???
- Uldall, Kai, »Levende billeder i Dansk Folkemuseums Tjeneste«, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1928, s. 75–80.
- Uldall, Kaj, »Folkefesternes katolske grundlag«, i: L. Bødker og B. Holbek (udg.), *Det nordiske folkelivs- og folkeminddeforsker møde*, Kbh. 1963, s. 102–111.
- Varnild, Ib, »Det sande billede. Fotografiet som redskab for kulturhistorien«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1989, s. 175–190.
- Yde-Andersen, D., »Fortegnelse over Kai Uldalls film af gamle folkeskikke og gamle arbejdsmetoder«, *Folkeliv og kulturlevn. Studier tilegnet Kai Uldall 14. september 1960*, Kbh. 1960, s. 329–336.
- Aakjær, Jeppe, »Niels Sørensen, Lem«, *Skivebogen* 1919, 114–123.

Forkortelser

bnr. = billednummer (i Dansk Folkemindesamling).

DFS = Dansk Folkemindesamling.

Summary

The Photography in Folklore Research (1839–1950)

While Danish folklorists put the phonograph and the taperecorder to use as soon as these inventions had appeared on the market, they took half a century before discovering the utility of the photography. The first time the camera was used in folklore research was in 1895 when the great collector Evald Tang Kristensen hired the professional photographer Peter Olsen to travel with him and portray some of his informants. The result of their expeditions to different regions of Jutland is a unique series of photographs of singers, narrators and folk musicians taken in their daily dress and sitting at their daily work, as for instance the poor fiddler and storyteller, fig. 1. The glass plates are now treasured in the Danish Folklore Archives and provide us with a rare opportunity to see how ordinary Danes looked when they were not dressed up to be photographed.

Apart from casual pictures photography did not play any role in Danish folklore collecting for the next fifteen years. In 1908, however, professor Axel Olrik in his manifesto for the recently established *Danish Folklore Archives* drew attention to the importance of photography, and for the next twenty years the camera was frequently used by Olrik's students as well as the active members of the also newly created *Danish Folklore Society*. Unfortunately, what characterizes all the photographs taken by folklorists of the period is a total absence of people and social situations, their favorite motifs being stones, trees, wells, crosses, Maypoles and any immovable object with some belief or legend connected to it. The only exception to the rule was the curator Kai Uldall of the *National Museum's* department of Folk Culture (*Dansk Folkemuseum*). From 1927 to 1952 he made an important series of photographic and filmic coverage on traditional festivals and seasonal customs in all parts of Denmark. Apart from the professional work of Uldall we have a few series on popular festivals made by amateurs or professional photographers. It was, however, only after 1950 that photographic documentation became obligatory in all fields of folklore research.

The following section concerned with the heuristics of the huge archives left by professional photographers and amateurs and with the probabilities of finding there some of the pictures that early folklorists never thought of taking.

The final section is a selection of 24 folklore photographs which show the documentary possibilities within the respective fields of folklore: magic, legends, festival customs during the year and during the life cycle, children's singing games, etc. Whenever possible the captions are based on verbal descriptions of the same object or event. In the author's opinion archival and publishing tradition have tended to separate the pictorial and the verbal description, thereby obscuring the fact that the two sides are complementary and equally indispensable for the study of visual culture. As a general rule the folklorists have left us only with verbal descriptions while the contemporary photographers on the other hand may have taken pictures with no more than a short title. Whenever we can match the »blind« texts of the folklore collections with the »mute« pictures of the photographers' archives the result approaches a »full« description. To carry out such matching systematically is today impossible but within some decades of computing it may be quite feasible although still a gigantic task.